

SLOVENSKA.

Narečje v Bočni in njega sklanjatev.

Spisal dr. Jos. Tominšek. Jahresbericht des k. k. Kaiser Fr. Jos. Staatsgymn. in Krainburg 1903. 27.

Vendar enkrat nekaj po dolgem času! Pred nekaj časom pridno započeta in med južno-slovanskimi narodi najbolj cvetoča dialektologija slovenska je po Oblaku kar zapravo zaspala. Gori stoječa študija je šele prekinila to letargijo. Zato jo pozdravljamo z veseljem; zasluži pa pozdrava tembolj, ker ga je po svoji vsebini tudi res vredna. — V uvodu nam podaja dr. Tominšek lapidarno načrtan zgodovinski obrazec našega dialektološkega proučavanja, kateremu je pristavljenih nekaj — izvečine Jagićevih — opazk zastran splošno južno-slovanskih narečij. Med imeni, ki so tamkaj naštet, je postaviti mesto Klaića seveda Raića (str. 1)! Po dobro načrtanem uvodu preide gosp. pisatelj k bočkemu dialektu, ki je vsled svojih velikih posebnosti res zaslužil svojega preiskovavca. V razpravi podane posebnosti si oglej vsak sam, nam bi pač hodilo odveč, ako bi jih prepisavali sèm; zadnje besede o njih pa še ni mogoče reči, ker imamo poleg nekaj k glasoslovju spadajočih podatkov opisano samo sklanjatev. Sklanjatev, ki tvori v ti razpravi poglavitni del, nudi jezikoslovcu globok pogled v razvoj slov. sklanjatve. Veliko bolj kot kje drugod se opazja tu nagib k izenačevanju, ki poprijema sicer splošno slovensko sklanjatev. Z bočkimi končnicami se skoro povsod primerjajo pregibni deli drugih slovenskih dialektov ali pa zgodovinske končnice, ki so posnete po Oblakovi razpravi o nominalni sklanjatvi. To ni nič napačnega, ker ima človek kar pred očmi razliko opisanega dialektu mimo drugih. Sestavljena je sklanjatev prav priročno in z veliko pazljivostjo, tako da se mi ne zdi potrebno, da bi kaj več govoril o tem. Ne moremo pa soglašati z vsem, kar zadeva glasoslovje. Sicer ni to poglavitni del razprave, ali en del je le; in zavaljo tega naj zabeležimo nekaj poprav, ki jih g. pisatelj blagovôli upoštevati pri nadaljnji objavi nabra-

nega gradiva. — Najprej se mi zdi grafika netočna in, kakor skoro lahko rečem, nedosledna. Postavimo semkaj najprej samoglasnik *e*. V uvodu str. 7. napove pisatelj, da mu rabi znak „*e*^a = širok *e*, *e*ⁱ = ozek *e*“; toda v razpravi piše za širok *e*, t. j. tisti *e*, ki odgovarja v splošni slovenščini širokemu *e* in ki se tudi bolj ali manj široko izgovarja, znak *e* (n. pr. *jíekl*, itd.), včasih pa *e*^a (*šte^akl* itd.). Zakaj ne označi pisatelj že v uvodu precizno svojih znakov? Razvidno je pa iz razprave, da ima bočko narečje dvojen naglašen širok *e*, kar je pač zanimivo. Tominšek rabi ta znak (*e*^a) tudi za nenaglašen *e*, ki ga, kakor stoji v uvodu, imenuje tudi širokega. Toda v nenaglašanih zlogih v slovenščini ne moremo iskati takih, dasi mu je glas, katerega zaznamuje gosp. pisatelj tako, precej podoben. Ta glas je nekak preglas, ki naj bi se v razločevanje od poudarjenega širokega *e* zaznamoval kako drugače. Kako da naj bi se, bo izprevidel že dr. Tominšek sam najbolje, ki glas pozna. Vzporedno z dvojnimi širokim *e* nahajamo tudi dvojni ozki *e*. Pisatelj ga označuje z znaki *i*^u in *e* (v uvodu pa, kakor rečeno, napove za oba znak *i*^e). Za znak *i*^u ima n. pr. *dí^ukla*, *debí^ulga* itd.), z znakom *e* pa zaznamuje *e* v besedi *les*, o katerem pravi „da je čist“ (str. 13.). To dvojno poznamovanje odgovarja natanko dvojnemu dolenskem ozkemu *e*, kakor ga je sprejel v slovar tudi Pleteršnik. Pleteršnikov *e* s ključico odgovarja bočkemu *i*^u, Pleteršnikovemu *e* s piko pa bočki „čisti“ *e*. Dvojnost ozkega *e* je konstatiral za štajersčino ali za vzhod tudi Miklošič. Vergl. Gram. I² 308, 310 in tudi 37. Tako kaže ta dialekt, da ga je priklopiti štajersčini, in da se bistveno loči od bližnje in mejne gorenjsčine, ki pozna samo en ozek *e*. Dvojen je tudi ozek *o*: *û* (ali ponekod *u*) in *o*. Kar se nadalje tiče grafike, omenim, da znak *u* (to je oni *u*, ki ne tvori zlogu) v vseh slučajih ni pravilno rabljen. V začetku besedi je *u* vendar zlogotvoren! Zato je napačna pisava: *ubijáuc* (10), *ušese^ah* (16), *uči* (23), *une* (24), *úsá* (ali ne *úsá*?), *ubá* (25), *uší^uč* (27). Sploh mi pa ni povšeči, da piše Tominšek za konzonantični,

nezlogotvorni *u* ta znak, ampak nasvetovati je zelo pripravljeni bilabijalni *w*, ki tudi ne dela težav pri tisku. Tudi nerodna pisava *u^h* ni rabljena vedno pravilno. Primerjaj le *u^hl^he^a* in *u^hl^ha*, kjer pisatelj izrecno pristavlja, da sta besedi „izvzemši končnico . . ednaki“ (str. 17). Čisto gotovo tudi ni prava pisava pron. demonstr. *u^han* poleg *u^hana*, *u^han^h*; *a* je za fem. in neutr. gotovo dolg, kratek je seveda za masc. Če bi bila ta pisava prava, bi bilo zoper vsak drug dialekt. Ali se dalje prvi zlog v besedi *uo^ača* (23) govori kaj drugače kot v *vo^aak^h*? Gotovo ne. Že iz teh malo zgledov je spoznati, da je glasoslovje tega dialekta zelo komplicirano. Zato bo treba velike pazljivosti in tenkočutnega pa dolgega opazovanja, da se le-to kolikor se dá toč. o zaznamuje. — Narečje ima dalje zlogotvorni *n* in *l*, glede *r^a* pa je Tominšek menenja, da ni zlogotvoren, češ da radi tega ne, ker „stopi pred ali za *r* [Levec zahteva pred *r* in za *r*!] kak, če tudi zamolkel samoglasnik“ (str. 10.). Tudi *n* in *l* nista brez vsakega samoglasnega elementa. Pri vsakem konzonantu, ki tvori zlog, je nekakšen vokaličen element. Ako je le-ta bolj jasen, recimo podoben kakemu izmed vokalov, še zaradi tega oni konzonant ne neha biti zlogotvoren; tako smatramo tudi ta *ar* za zlogotvoren. Saj ta vokalični element ni samostojen — tudi če je, kakor v našem slučaju, podoben vokalu *a* — ampak je tesno spojen s svojim konzonantom, katerega ravno dela zlogotvornega. To se jasno vidi n. pr. v onem (spodnjem) delu gorenjščine, kjer je zlogotvorni *r* = **r*, torej sličen z bočkom. Ta *a* pri *r^u* je zase kratek, toda ima v kipečih zlogih z *r^{om}* vred hkrati tudi kipeč glas, kar bi se za oko zaznamovalo tako-le: *ā^r*; manj jasno se to more spoznati pri padajočih zlogih, kakor so ravno bočki; zakaj bočko naglaševanje je ekspiratorno, kar bomo videli pozneje. Tako naj se i za bočki dialekt k zlogotvornemu *l* in *n* pripiše brez skrbi še *r*. Da gosp. pisatelj tak *ar* ne smatra za zlogotvoren, se opira morebiti na Miklošiča. Ta se je v Vergl. Gram. 12 304 res izrekel za nezlogotvornost takega *r*, ko pravi: „Im W(esten) besteht *ar* statt des silbeldenden *r*.“ Toda Miklošičevo trditev je pobiti ravno tako kot gospod pisatelj. — Do malega največje težave pa je delal dr. Tominšku naglas. Iz vseh besedi, ki jih govori pisatelj v poglavju o naglasu (str. 8), se odločno vidi, da je menenja, da ima bočki dialekt muzikalno naglaševanje, in rabi temu odgovarjajoče tudi znamenja muzikalnega naglaševanja. Toda jaz trdim, da je bočko naglaševanje

ekspiratorno. To podprem s sledečimi dejstvi: Že pod omenjenim poglavjem o naglasu pravi pisatelj, da temu narečju, „očitno prija predteglo (padajoče) naglaševanje“. Ta izpoved priča za mojo trditev, saj so ravno v ekspiratornem dialektu vsi zlogi padajoči (ali pravzaprav zelo slični muzikalnega narečja padajočim). Drugič je naglasil veliko besed prav tako, kakor so naglašene v ekspiratornih narečjih, v muzikalnih pa so narobe; te so: *brâta*, *štrîka*, *bika*, *pôta*, *grôma*, *slâma*, *p^hd-gâna*, *žgânc^h* itd., ki pa imajo v muzikalnem kipeč glas. Te je naglasil pač nevede tako, ker je veliko besedi, ki imajo v muzikalnih narečjih res potisnjen glas, zaznamoval pisatelj tukaj s kipečim; prim. *pâuc*, *hlâp^hc*, *mût^hc*, *glûšc*, *zâjc* itd. Sploh je rabil pisatelj ta naglas (') skoro povsod in tako čisto zmešal naglaševanje. Tretjič govori nekaj za mojo trditev tudi dejstvo, da ta dialekt nima *u^h-jevske* sklanjatve, ki v tem soglaša s splošno štajersčino, ki je tudi ekspiratornega naglaševanja. Tudi dvojnost ozkega *e* veže dialekt s splošno ekspiratorno štajersčino. Četrtrič kažejo pojavi, ki so lastni le ekspiratornim dialektom; taki so n. pr. za en zlog nazaj prevržen kratek naglas: *k^hpc*, *kl^hse^a*, *mâc^a*, *p^hše^a*, *Frânce^a*, *n^hga*, *m^hne^a* itd., besede, ki imajo v muzikalnih narečjih kratek naglas na koncu. To, mislim, je zadosten dokaz za trditev. Zaznamovati bi bilo torej potreba le z ' in ' naglasom. Ali bi bil potreben tudi ' ', to se pravi, ali se v resnici v dialektu nahaja in zadostno čuje, bo sprevidel v prihodnje gospod pisatelj sam. Ker gospod pisatelj ni opazil ekspiratornega naglaševanja, je vse naglase pomešal. Zapomniti si je seveda treba, da se besede opazujejo — ali se najlažje opazujejo — v takoiimenovanem „vocabulary style“. Če bo delal tako, bo hitro spoznal naglaševanje.

To se mi je zdelo potrebno popraviti pri sicer tako skrbno in z veliko učenostjo sestavljenem spisu. Te namigljaje naj v prihodnje vpoštevata gosp. pisatelj ter naj hitro nadaljuje objavo nabranega gradiva. Prihodnjič naj nam še postreže z več zgledi; najboljše po Štrekljevem načinu. Za to pa naj nikari ne čaka gimnazijskega programa, ker je za kaj takega preozek in prepočasen! A. Breznik.

Trstenik. Prispevek k zgodovini župnij v ljubljanski škofiji. Spisal dr. Franc Pernè. V Ljubljani 1903. Založil pisatelj. — Tiskali J. Blasnika nasledniki. 80, strani 87. Cena 1 K. — Naše ljudstvo se zelo zanima za svojo domačo zgodovino, za dogodke, ki se tičejo domačega kraja in za dela svojih pradedov. Zato je profesor dr. Franc Pernè — sam Trsteničan